

De *Werkgroep Liturgie* denkt na over de vorm van de eredienst. Deze kijkt hierbij ook naar andere kerken en gezindten en de vormen die zij hanteren. Deze keer wil ik graag samen met u kijken naar **liturgie en collecte** en de volgende gedachten met u delen ter overweging. Het woord collecte is ontleend aan het Latijn en betekent letterlijk: verzamelde, namelijk de verzamelde gaven. De collecte is dus de inzameling van de gaven, soms ook wel dienst der offerande genoemd. Het lijkt er in de praktijk vaak op dat de collecte de pauze van de kerkdienst is, geplaatst op dat moment dat een pauze gewenst is. Er valt even niks te doen. Je moet even wachten tot de collectanten klaar zijn. Daarom speelt de organist maar iets. Je gaat wat verzitten. Je praat misschien even met de buur. Er mag even wat minder stilte en aandacht zijn. Straks gaan we weer verder. Als we na de collecte gaan danken en de voorbede doen, is dat toch wat anders; veel geestelijker. Even een duit of een bonnetje in het zakje stoppen ter bestrijding van de onkosten of voor het goede doel, wat is daar nou voor geestelijks aan? Toch is de plaats van de collecte, na de preek, een doordachte plaats. Na de woordverkondiging spreekt de gemeente haar geloof uit en gaat zij over tot de voorbeden. Dan voegt zij de daad bij het woord in het geven van de gaven. Oorspronkelijk vormde dat geven van de gaven de opmaat tot de viering van het Avondmaal. Inhoudelijk gezien hoort de collecte tot dat deel van de kerkdienst dat wordt aangeduid met 'Dienst der Dankbaarheid', ná de 'Dienst van het Woord'.

Het diaconale doel van de collecte gaat terug op aanwijzingen van Paulus aan de eerste christelijke gemeenten (Hand. 11:28-30 en Rom. 15:26). Ze wordt onder meer ook beschreven in de Heidelbergse Catechismus zondag 38: 'de armen christelijke handreiking doen...'.

De collecte ontstond in nauwe samenhang met het Avondmaal. In de vroege kerk bracht de gemeente namelijk als opmaat tot de viering van het Avondmaal haar gaven naar de tafel. Die gaven waren in de eerste plaats bestemd voor de viering, vervolgens ook voor de armen. Aanvankelijk waren dit gaven in natura: brood, wijn, olie. Wat over was na de avondmaalsviering / liefdemaaltijd werd naar de armen gebracht. Naderhand werden de gaven in natura steeds vaker vervangen door geld. Na de Reformatie was het in de Nederlandse protestantse kerken gebruik om te collecteren bij de deur. Ook gebeurde het wel onder de preek. Toen de collecte ín de dienst werd ingevoerd, werd dat in de praktijk een moment vóór lezing en preek. Een wonderlijke plaats, omdat de collecte niet los kan worden gezien van de voorbeden. Het geven van de gaven is in feite de voortzetting van de voorbede, namelijk de daad bij het woord voegen. Er kan bewust gezocht worden naar het versterken van de relatie tussen het voorbedengebed en de collecte.

Beiden staan welbewust ná de preek, om duidelijk te maken wat het is om Gods Woord na te leven, te leven uit dankbaarheid, God te geven wat we van Hem kregen, God en onze naaste daadwerkelijk lief te hebben. Dat kan bijvoorbeeld door in het gebed een onderdeel te wijden aan het doel van de collecte.

De gebruikelijke situatie is dat de diakenen met de collectezakken de kerk rondgaan. Zij hebben daarvoor een volgorde uitgedokterd die zo efficiënt mogelijk is. Wie klaar is hangt zijn zakjes weer weg. Vaak met twee in elkaar, omdat dat handig is bij het weglopen aan het eind van de dienst. Intussen is er orgelspel. De gemeente doet geld in het zakje als dat langs komt. In zekere zin is de collecte symbolisch geworden. Het grootste deel van de inkomsten van de kerk komt immers via de giro binnen (Actie Kerkbalans). Bovendien wordt er veel gewerkt met collectebonnen. De echte uitgave – datgene dus wat je voelt in je portemonnee – vond al plaats bij de aanschaf van de bonnen. Al met al is de collecte voor velen een ongrijpbaar moment in de dienst. Het vele praten – en dan niet over de dienst zelf - dat her en der in gebruik is, getuigt daarvan. Het geeft aan dat de aandacht elders is en dat de betrokkenheid bij de collecte misschien niet zo groot is. In ieder geval is de actie van de gemeente minimaal: een- of tweemaal een duit in het zakje doen en verder afwachten.

De gewoonte dat het altijd de diakenen zijn die collecteren kan doorbroken worden. Is de collecte voor de diaconie, dan zijn het wel de diakenen. Maar is het voor de kerk dan kunnen leden van de Commissie van Beheer worden ingeschakeld. Is het voor de zending, dan worden de leden van zendingscommissie actief enz.. Ook is het goed mogelijk om kinderen en jongeren bij het collecteren in te schakelen.

Het is mogelijk dat de collectanten niet ieder voor zich de zakjes in het rek hangen, maar achter in de kerk op elkaar wachten en dan gezamenlijk de volle zakjes (uiting van dank voor Gods gaven én uiting van toewijding en trouw) naar voren brengen. Is er een avondmaalstafel dan worden de zakjes daar neer gelegd. Eventueel wordt er op dat moment gezongen. Eeuwenlang is er de praktijk geweest dat er een gebed werd uitgesproken op het moment dat de gaven naar voren werden / waren gebracht.

Er is vaak een glijdende overgang tussen collecte en slotlied. Dat wordt veroorzaakt door het feit dat de voorganger collecte en slotlied tegelijk aankondigt: 'U kunt nu uw gaven geven.... Daarna zingen wij.....'. Als gevolg daarvan laat de organist het spel tijdens de collecte naadloos overgaan in voorspel lied en gemeentezang. Of hij richt zijn spel tijdens de collecte helemaal op het slotlied. Op deze manier vormen collecte en slotzang eigenlijk één geheel. Het onderscheid tussen collecte en slotzang wordt duidelijker als er ruimte tussen beiden komt. Dat betekent: zelfstandig orgelspel tijdens de collecte. Vervolgens, als de collecte is afgerond, aankondiging van het slotlied, gevolgd door voorspel en gemeentezang. Als je op deze manier te werk gaat, wordt de zelfstandige plaats van de collecte, én ook het zelfstandige karakter van het slotlied, versterkt.

Dit betekent niet dat er tijdens de collecte per se niet gezongen kan/mag worden. Dat kan heel goed, maar het lied is dan niet het *slot*lied, maar een collectelied. Het Liedboek voor de Kerken geeft 'Aanwijzingen voor het gebruik van het liedboek in de liturgie' een overzicht van liederen voor de. 'Inzameling der gaven'. Hier valt specifiek te denken aan liederen waarin de diaconale taak van de gemeente centraal staat.

Je kunt je afvragen of het juist is dat er vaak voor de eigen kerk en de kerkbouw gecollecteerd wordt. Is het niet mooier om tijdens de kerkdienst alleen voor diaconale doelen gaven in te zamelen? En de kerk-kosten via de VVB (= vrijwillige vaste bijdrage) te doen? In je beleving kan namelijk het geven aan de kerk, geven aan onszelf zijn.

Een ander doel voor de collecte is de zending. Juist als we gegrepen zijn door wat ons verteld is vanuit het evangelie, willen we meewerken aan het zendingswerk. En dat kunnen we doen door voor voldoende financiële middelen te zorgen voor het werk op het zendingsveld.

Er zijn meer doelen te noemen. Het is vooral belangrijk bij de collecte te zien, dat het niet alleen gaat om het geld geven aan een bepaald doel. Het gaat hier om de symbolische betekenis die de collecte heeft: we geven onszelf namelijk aan God die zich aan ons laat zien in zijn evangelie en de verkondiging daarvan. De collecte in de eredienst mag een voorschot zijn op ons leven van de komende week.

“U kunt nu uw gaven geven die u voor de Here hebt meegenomen.”

U zelf dus.

Bezit is voor mensen heilig,
al geeft niemand dat toe,
op slot zijn de spullen veilig,
we poetsen onze ‘heilige koe’,
soms kijken we even naar boven,
zien Gods troon boven alle genot,
dan moeten we het wel geloven:
onze God is een heilige God. (Psalm 99 uit: ‘Dichter bij de psalmen’ van Petra Bénard)